

Finančně-optimalizační model systému pojišťování pracovních úrazů v ČR

Ing. Vojtěch Chlubna

Vedoucí práce: prof. Ing. Lubor Chundela DrSc.

Abstrakt

Finančně-optimalizační model systému pojišťování pracovních úrazů v ČR napomáhá řešit závažnou problematiku vycházející z nedostatečné organizační a právní úpravy systému stávajícího. Z pohledu efektivního nakládání s nemalými prostředky odváděnými v této souvislosti především většími podniky, se jedná o nevyhovující systém z finančního i sociálního hlediska. Neexistence finančních motivačních prvků ve stávající právní úpravě způsobuje nízký zájem o vývoj bezpečnosti pracovníků, přičemž investice v této oblasti bývají často omezeny pouze na mandatorní výdaje. Optimalizační model tohoto systému pomůže při výběru vhodné varianty nového systému pojištění a také přispěje ke zvýšení orientace a informovanosti v této problematice.

Klíčová slova

Finanční model; úrazové pojištění; pracovní úrazy; optimalizace; bezpečnost práce, pojištění odpovědnosti

1. Úvod a zaměření příspěvku

Jelikož nová právní úprava zákonného pojištění zaměstnanců v ČR, jež je obsažena v zákoně č. 266/2006 Sb., nenabyla zatím účinnosti, platí principiálně právní úprava zákonného pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu a nemoci z povolání podle § 205d zákoníku práce. Současná úprava neobsahuje některé základní instituty úrazového pojištění, jakými jsou využití prostředků z přebytků pojistného na primární úrazovou prevenci, motivační prvky k návratu zaměstnance do zaměstnání a finanční motivace zaměstnavatele na vývoji úrazovosti.

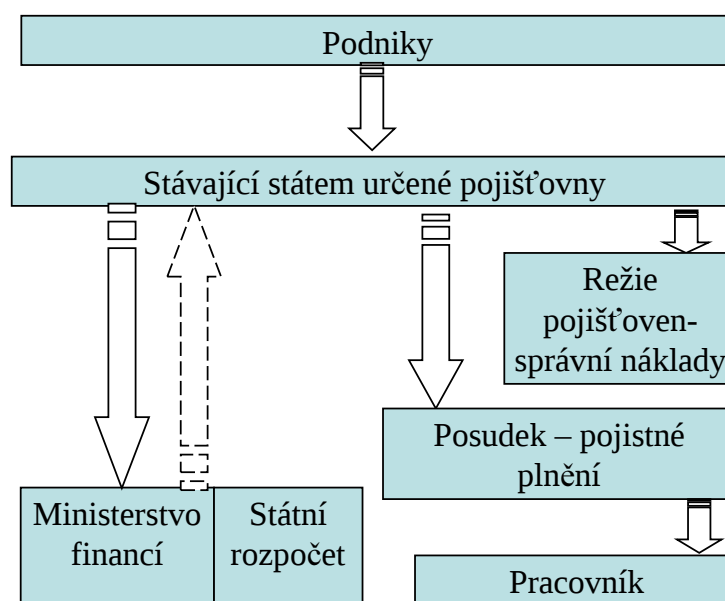
V době nejistoty je potřeba zavádět inovace vedoucí k vyšší efektivitě a tím vyšší úspoře větší, než kdykoliv jindy. V soukromém sektoru působícím ve zdravém konkurenčním prostředí je proto motivace zvyšování efektivity vedoucí k úsporám přirozená. Ve veřejném sektoru je ale situace v tomto směru jiná. Zavádění inovací má dlouhotrvající charakter ovlivněný mnoha faktory a zájmy. Přitom samotný přínos bývá na výstupu mnohdy nepružný ve smyslu potřeb společnosti. Ovšem změny, jež jsou v rukách sféry veřejné, mají mnohdy velký dopad na hospodaření sféry soukromé. Systém pojišťování pracovních úrazů v ČR je v současné úpravě značně finančně neefektivní a navíc neodpovídá mezinárodním požadavkům v rámci EU. Dále neobsahuje tolik potřebné motivační prvky na zaměstnanecké ani zaměstnavatelské straně.

2. Stručná analýza problematiky pojišťování pracovních úrazů v ČR

Problematika systému pojišťování pracovních úrazů (dále jen SPPÚ) v ČR je rozsáhlá svou velikostí a také mírou zavedenosti. Tento příspěvek se zaměřuje především na osvětlení základních vlastností a nedostatků, kterými jsou:

- nedostatečná finanční motivace zaměstnavatele ovlivňovat vývoj úrazovosti;
- způsob využití prostředků z přebytků pojistného na primární úrazovou prevenci;
- nedostatečné motivační prvky k návratu zaměstnance do zaměstnání;
- monopolní postavení dvou státem určených pojišťoven;
- statická podmínka a kritéria systému pojištění;
- neprůhlednost hospodaření pojišťoven.

Modelové zobrazení struktury finančních toků stávajícího SPPÚ v ČR

Obr. 1 Struktura finančních toků v SPPÚ v ČR

Na obrázku 1 je popsána struktura finančních toků současného SPPÚ v ČR. Podniky v něm vynakládají finanční prostředky na tzv. pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu, jehož poskytovatelem jsou dvě státem určené pojišťovny. Ty potom dané finanční prostředky používají ke krytí nákladů vzniklých z pojistného plnění a dále nákladů vlastní správy systému (státem určené, pevné režijní náklady pojišťoven). Zbývající přebytková část financí je odváděna do státního rozpočtu, popřípadě jsou ze státního rozpočtu kryty finanční nedostatky.

Požadavky na nový SPPÚ

Požadavky vycházejí především z potřeby odstranění stávajících, výše uvedených nedostatků a zní:

- zvýšení samostatnosti a zprůhlednění hospodaření systému:
 - fond tvořený z přebytků pojistného;
 - krytí nákladů primární úrazové prevence z přebytkového fondu.
- zvýšení finanční motivace zaměstnavatele na vývoji úrazové prevence;
- zdynamizování kritérií pro výpočet pojistného:
 - členění ekonomických činností;
 - zpětnovazební regulace kritérií.
- odstranění rozporu s mezinárodními směrnici EU, regulujícími soutěž na pojistném trhu

Základní hypotézy, na kterých bude model vystavěn, zní:

- Správa systému úrazového pojištění může být v komerční sféře finančně udržitelná.

- Motivace zaměstnavatelů zvyšovat úrazovou prevenci zaměstnanců roste s dosažitelností finančních úlev na pojistných odvodech.
- Samostatný systém úrazové prevence a pojištění může být efektivní jako samostatný útvar; přebytky z odvedeného pojistného lze efektivně využít na primární úrazovou prevenci.

3. Návrh variant nového SPPÚ

Pro reformu SPPÚ v ČR jsou vhodné tyto varianty:

- [1] na bázi komerční, umožněn bude vstup všem komerčním pojišťovnám
- [2] na bázi sociálního pojištění, které bude spravovat státní instituce
- [3] převedení systému pod správu k tomu určené nově založené státní pojišťovny

Rozvedeny budou pro lepší pochopení problematiky první dvě varianty:

Ad [1]

První varianta z pohledu vzniku a zachování funkční soutěže nejlépe vyhovuje pravidlům zachování a rozvoje hospodářské soutěže obsaženým v normách upravujících hospodářskou soutěž. Uvedená varianta neomezuje činnost pojišťoven, co do počtu soutěžitelů, kteří se mohou soutěže účastnit, neboť se předpokládá možnost zapojení pojišťoven působících na trhu České republiky a mají licenci pro odvětví, na kterém je založen princip pojištění, do pojistného systému zákonného pojištění. Tento postup by znamenal, že poškození zdraví by bylo zabezpečováno formou náhrady škody, nikoliv dávkami. Bylo by třeba stanovit pravidla pro využití prostředků na prevenci a rehabilitaci. Pojišťovací činnost není omezena ani existencí průběžného placení pojistného, neboť jde o klasický pojistný vztah pojištěný – pojišťovna, v němž je možno z obou stran pružně reagovat na vývoj na celém trhu zákonného pojištění. Jedná se o úpravu obdobnou úpravě pojištění odpovědnosti za provoz motorového vozidla. Povinně smluvní pojištění je tradiční formou pojištění v Evropě. Na tomto principu jsou založena všechna pojištění odpovědnosti za škodu, kde má stát garanci za odškodnění a má prestižní zájem na ochraně svých obyvatel. Příkladem je nejen pojištění odpovědnosti z provozu motorových vozidel, ale celá oblast profesní odpovědnosti za škodu advokátů, notářů, daňových poradců, myslivců, provozovatelů jaderných zařízení apod.

Výhody:

- žádné požadavky na výdaje ze státního rozpočtu.
- zkušenost vyspělého pojistného trhu
- zákonem uložená povinnost vytváření technických rezerv umožní zhodnocování finančních prostředků a jejich použití pro investování pro rozvoj ostatních oblastí.

Nevýhody:

- finanční náročnost tohoto řešení je výrazně vyšší při nízké efektivitě v oblasti prevence, ekonomické motivace a sběru dat,
- zavedení tohoto řešení by si vyžádalo přijetí nového zákona.

Ad [2]

Druhá varianta přináší zásadní změnu spočívající v tom, že úrazové pojištění se stává součástí sociálního zabezpečení/pojištění. Stává se komplementem k pojištění zdravotnímu, nemocenskému a důchodovému. Ruší objektivní odpovědnost zaměstnavatele, který zůstává plátcem pojistného. Pojištěncem se stávají zaměstnanci. Systém obsahuje všechna kritéria, která úrazové pojištění požaduje, jako je prevence, motivace zaměstnance k návratu do zaměstnání, motivace zaměstnavatele na zvyšování úrovně bezpečnosti a ochrany zdraví při práci v souladu s požadavky EU a na ekonomických dopadech v závislosti na vývoji úrazovosti (systém bonus-malus), a zavedení systému úrazové rehabilitace. Nový systém převezme závazky zákonného pojištění odpovědnosti zaměstnavatelů za škodu při pracovních úrazech a nemocech z povolání – dosud poskytované pojišťovnami, a také tzv. staré nároky vzniklé před rokem 1993, u nichž povinnost převzít tyto nároky za zaniklé subjekty přešla na stát.

Provádění úrazového pojištění je svěřeno ČSSZ jako organizační složce státu a financování systému bude průběžné, bez nutnosti vytváření technických rezerv.

Výhody:

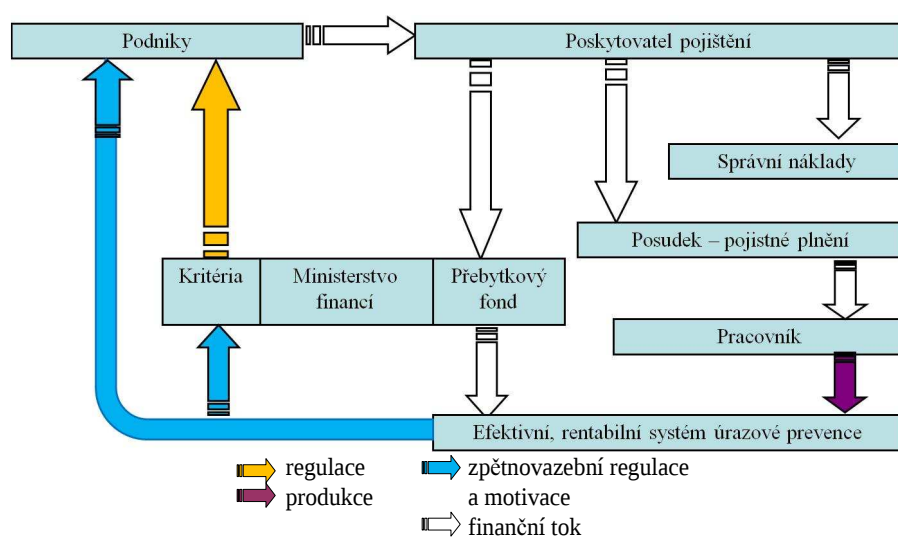
- provádění úrazového pojištění stávajícími orgány sociálního zabezpečení umožní propojení informačních systémů, což povede k zefektivnění procesu provádění pojištění,
- převzetí závazků z dosavadního zákonného pojištění orgánem úrazového pojištění.

Nevýhody:

- jednorázové náklady na zavedení systému úrazového pojištění v rámci orgánů sociálního zabezpečení (výše těchto nákladů bude nižší, než každoroční výše režijních nákladů, poskytovaných pojišťovnám v současném systému pojištění),
- nutnost novelizace zákona,
- nekomplexní zajištění zaměstnavatelů,
- nekryje náklady na léčení poskytnuté ze zdravotního pojištění,
- nárůst počtu státních zaměstnanců pro provádění pojištění.

Zdroj: viz literatura [2]

4. Optimální struktura SPPÚ

Obr. 2 Optimální struktura SPPÚ

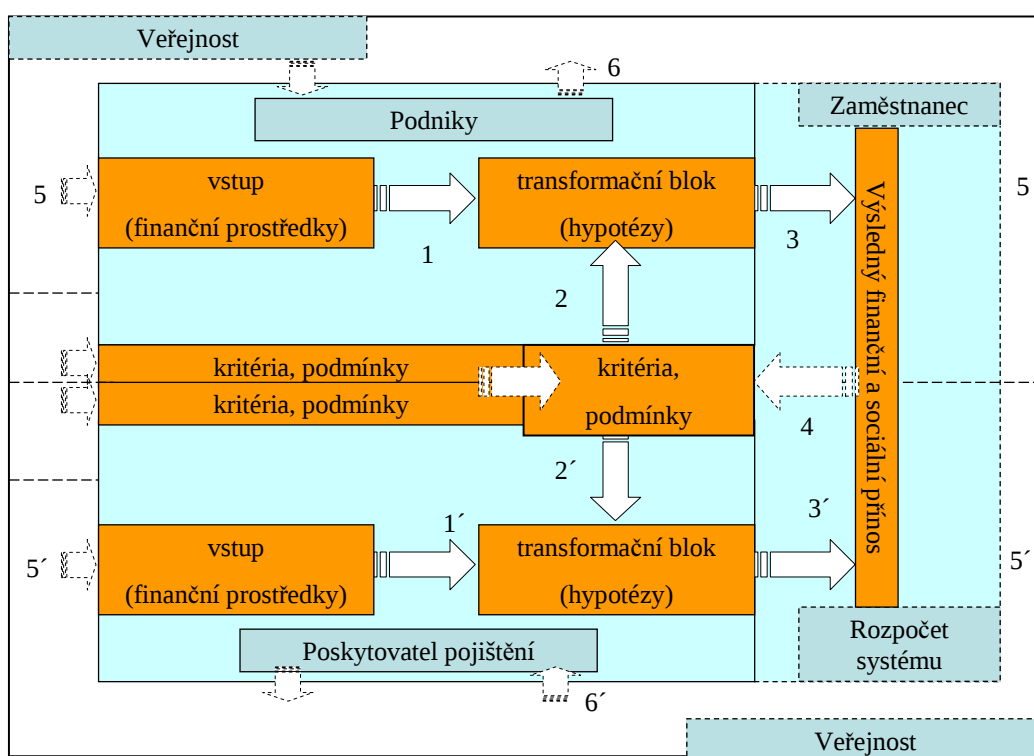
Na obrázku 2 je popsána optimální struktura SPPÚ, vycházející z výše uvedených požadavků. Podniky v něm vynakládají finanční prostředky na úrazové pojištění

zaměstnanců. Poskytovatel pojištění (závisí na výběru varianty systému, viz kapitola 3) potom dané finanční prostředky použije ke krytí nákladů vzniklých z pojistného plnění a dále nákladů vlastní správy systému. Zbývající přebytková část financí je odváděna do přebytkového fondu, z něhož jsou popřípadě kryty finanční nedostatky. Ve schématu je zjednodušeně naznačena možnost zvýšení celkové produktivity odškodňovaného pracovníka, který je více motivován k návratu do zaměstnání. Regulační toky znázorňují nastavení podmínek systému, které ovlivňují jeho efektivitu pomocí dynamické přímé i zpětnovazební regulace. Motivační toky představují převážně finanční motivaci podniků zvyšovat úrazovou prevenci a již zmiňovanou návratnost postižených zaměstnanců k práci.

5. Parametrický model SPPÚ

Parametry systému budou postaveny na hypotézách:

- Správa systému úrazového pojištění může být v komerční sféře finančně udržitelná.
- Motivace zaměstnavatelů zvyšovat úrazovou prevenci zaměstnanců roste s dosažitelností finančních úlev na pojistných odvodech.
- Samostatný systém úrazové prevence a pojištění může být efektivní jako samostatný útvar; přebytky z odvedeného pojistného lze efektivně využít na primární úrazovou prevenci.

Obr. 3 Parametrický model SPPÚ

Struktura a funkce modelu

Na obrázku 3 je uvedena struktura navrhovaného parametrického modelu SPPÚ. Ten obsahuje vstupy do systému (1, 1'), kterými jsou určité finanční prostředky jak na straně podniků, tak na straně poskytovatele pojištění. Reálná situace je sekvenčního charakteru, stejně tak je v modelu uvažováno s určitou zpětnou vazbou (5, 5'), jež pro zjednodušení obklopuje celý systém a propojuje oblasti omezené přerušovanou čarou. Poskytovatel

pojištění a podniky interagují s veřejností pomocí vazby (6, 6'). Natavení kritérií a podmínek závisí na straně podniků, poskytovatele pojištění a veřejnosti. Agregací vzniknou výsledné podmínky a kritéria, jež vstupují do transformačního bloku (2, 2') a ovlivňují transformované veličiny. Kritéria jsou ovlivňována zpětně a reagují tak dynamicky a přímo na aktuální situaci (4). Výstupy (3, 3') je charakterizován finanční i sociální přínos systému.

6. Závěr

Příspěvek se, stejně jako autorova disertační práce, zabývá problematikou pojišťování pracovních úrazů. Jedním z cílů zmiňované práce je sestavení transformačního modelu tohoto systému pojišťování, jehož vstupy ve formě finančních prostředků budou transformovány za přispění omezujících podmínek na výstupy. Ty budou představovat, v porovnání se stávajícím systémem, finanční i sociální přínos.

Představený model vymezí a zpřehlední kritéria potřebná k výběru nejvhodnější a nejpřínosnější varianty systému pojišťování pracovních úrazů a to z finančního i sociálního hlediska. Model umožní lepší orientaci ve finančních tocích, jež je potřebná k nastavení parametrů efektivního hospodaření systému pojišťování pracovních úrazů.

Souvislost s modelem mají aspekty realizace reformy a její dopady na podnikové řízení a administrativu. V návaznosti na tento příspěvek bude sestavena doposud neexistující souborná publikace, zabývající se problematikou pojišťování pracovních úrazů v ČR. Ta bude obsahovat i soubor poznatků vedoucích k finanční úspoře a vyšší efektivitě v oblasti prevence před úrazy a to jak na straně podniků a tak i na straně veřejného sektoru.

Seznam použité literatury

- [1] Kučina, Pavel. *Materiál pro rozhodnutí o základních koncepčních možnostech řešení systému úrazového pojištění zaměstnanců*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2005.
- [2] Kučina, Pavel. *Důvodová zpráva k vyhodnocení potřeby přijmutí novely zákona o úrazovém pojištění zaměstnanců*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2005.
- [3] Svobodová, Lenka. *Problematika C/B analýz v oblasti bezpečnosti práce*. Praha: VÚBP Praha. 2008.
- [4] *Kontrolní závěr 00/17*. Věstník nejvyššího kontrolního úřadu, Praha: Nejvyšší kontrolní úřad. 2001.
- [5] Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce. Vyhláška ministerstva financí č. 125/1993 Sb., kterou se upravuje pojištění odpovědnosti zaměstnavatele
- [6] Kučina, Pavel. *Tři varianty řešení ve věci reformy systému odpovědnosti zaměstnavatele za pracovní úrazy*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2005.
- [7] Kovačík, Lukáš. *Odpovědnost zaměstnavatele za škodu z pracovních úrazů a nemocí z povolání*. Bakalářská práce. Brno: MU, FP, 2007.
- [8] Paleček, Miloš. *Priority výzkumu a vývoje BOZP ve střednědobém výhledu*. Praha: VÚBP Praha. 2008.
- [9] Lang, Richard. *Úzká místa při vytváření finančních modelů pro studie proveditelnosti*. Praha: Dukeengineering, a.s. 2007.
- [10] Hučíková, Lucie. *Odpovědnost za pracovní úrazy a nemoci z povolání*. Bakalářská práce. Brno: MU, FP, 2008.
- [11] Bloch, Frank; Prins, Rienk. *Who Returns to Work nad Why?*. New Jersey: Transaction Publisher. 2001.

- [12] MISSOC. [database online]. Brusel: European Comission, Enter from URL: <http://ec.europa.eu/social/>.
- [13] Macdonald, Donald. *Corporate risk kontrol*. Chichester: John Wiley and Sons, 1966.
- [14] Reese, Charles D. *Occupational health nad safety management*. Cherry Hill: Lewis Publisher, 2003.
- [15] Fang, Dongping. *Social responsibility and occupational safety in public works*. Diploma work. Tsinghua: Tsinghua University, 2006.
- [16] Most, Ivan G. *Economic Justification of Health and Safety Regulations*. Maine: University of Southern Maine, 2006.
- [17] Arrow, Kenneth J. *Benefit-Cost Analysis in Enviromental, Health, and safety regualtion*. Washington, D.C.: AEI press. 1996.